

MAGDALENA HAMERSKA

Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego

e-mail: m.hamerska@ug.edu.pl

WPLYW KOMPUTERYZACJI NA EFEKTYWNOŚĆ PRACY W BIBLIOTECE ORAZ POZIOM OBSŁUGI CZYTELNIKÓW Przykład Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego¹

Magdalena Hamerska ukończyła studia na Uniwersytecie Gdańskim na kierunku filologia polska. W Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego pracuje od 2001 r., początkowo w Oddziale Udostępniania, od 2008 r. w Oddziale Informacji Naukowej. Zajmuje się tworzeniem bibliografii publikacji pracowników Uniwersytetu Gdańskiego. Jej zainteresowania zawodowe obejmują: automatyzację procesów bibliotecznych, zasoby elektroniczne, bazy bibliograficzne, bibliometrię.

SŁOWA KLUCZOWE: Komputeryzacja bibliotek. Zintegrowany system biblioteczny. VTLIS. Virtua. Wdrażanie systemu VTLIS. Katalog online. Katalogowanie. Katalog centralny. Współkatalogowanie.

ABSTRAKT: Teza/cel – Artykuł ma na celu przedstawienie na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego wpływu komputeryzacji procesów bibliotecznych na pracę tego typu placówki. Uwagę skupiono na efektach w zakresie opracowywania zbiorów oraz wzroście poziomu świadczonych usług bibliotecznych. **Metody badań** – Dokonano analizy najważniejszych wydarzeń w rozwoju systemu komputerowego Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego oraz danych statystycznych, zamieszczonych w sprawozdaniach rocznych Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego i sprawozdaniach Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych (po zmianach organizacyjnych Oddziału Opracowania Druków Zwartych). Na tej podstawie przedstawiono wpływ komputeryzacji na wybrane aspekty funkcjonowania biblioteki. **Wyniki i wnioski** – Przeanalizowane dane wykazują, że komputeryzacja procesów bibliotecznych w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego w dłuższym okresie wpłynęła na znaczne zwiększenie wydajności katalogowania zbiorów. Poprzez ułatwienia wynikające z automatyzacji licznych procesów wzrósł także poziom usług świadczonych przez placówkę.

¹ Artykuł stanowi rozwinięcie prezentacji „The Influence of Computer Technology on Library Performance – based on the Library of the University of Gdańsk”, przedstawionej podczas 23. Spotkania Użytkowników Systemu VTLIS z Europy, Bliskiego Wschodu i Afryki, które odbyło się 18 września 2009 r. w Gdańsku.

WPROWADZENIE

Na początku 1995 r. w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego (BUG)² uruchomiono komputerowy system biblioteczny VTLS. Póltorej dekady po tym wydarzeniu można pokusić się o ocenę przeprowadzonej automatyzacji procesów bibliotecznych, które miały wpływ zarówno na metody pracy bibliotekarzy, jak i na sposób korzystania ze zbiorów bibliotecznych.

Artykuł powstał w oparciu o sprawozdania roczne BUG. Efekty komputeryzacji w obszarze katalogowania zbiorów zaprezentowano na przykładzie opracowania formalnego druków zwartych, jako najbardziej reprezentatywnego dla nowej formy pracy. Zrezygnowano z opisu wpływu tych procesów na opracowanie czasopism i opracowanie rzeczowe ze względu na podobieństwo zachodzących zmian i napotykanych problemów.

KOMPUTERYZACJA BUG I WDRAŻANIE SYSTEMU VTLS

Za początek komputeryzacji BUG można uznać datę 11 czerwca 1991 r., kiedy to Fundacja Andrew W. Mellona przyznała jej środki na zakup komputerów i odpowiedniego oprogramowania. W styczniu 1992 r. podjęto decyzję o wyborze programu Virginia Tech Library System (VTLS)³, jako systemu bibliotecznego dla BUG. Kolejne działania obejmowały: powołanie Samodzielnej Sekcji ds. Komputeryzacji, przygotowanie pomieszczeń na sprzęt komputerowy oraz przeprowadzenie szkoleń pracowników. System VTLS wybrały także inne biblioteki akademickie (Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie), w marcu 1993 r. powołano Międzyuczelniany Zespół Koordynacyjny ds. Wdrażania Systemu VTLS. W ramach jego prac BUG zajęła się m.in. przygotowaniem polskiej wersji instrukcji dla formatu USMARC oraz współtworzeniem Języka Hasel Przedmiotowych KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich)⁴ (Chrzan & Łuszczynska, 1994, s. 22-23). W 1994 r. uruchomiono w BUG system VTLS i rozpoczęto tworzenie katalogu druków zwartych⁵. Dnia 31 grudnia 1994 r. został zamknięty katalog kartkowy książek. Nowe nabytki z 1995 r. wpisywano już wyłącznie do katalogu komputerowego (Jaśkowiak, 1998, s. 212), który uruchomiono 1 stycznia 1995 r. Użytkownikom udostępniono go w lutym po wprowadzeniu modułu OPAC (Online Public Access Catalog) (*Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej...*, 1995, s. 4).

Wprowadzenie nowego systemu przyniosło z punktu widzenia użytkownika katalogu następujące korzyści: jeden katalog zamiast osobnego katalogu alfabetycznego, katalogu systematycznego i katalogów w filiach; szybsze w porównaniu z katalogami tradycyjnymi wyszukiwanie; większe możliwości wyszukiwania (m.in. wg: autora, tytułu, hasła przedmiotowego, słów kluczowych); możliwość dostępu do katalogu poza biblioteką za

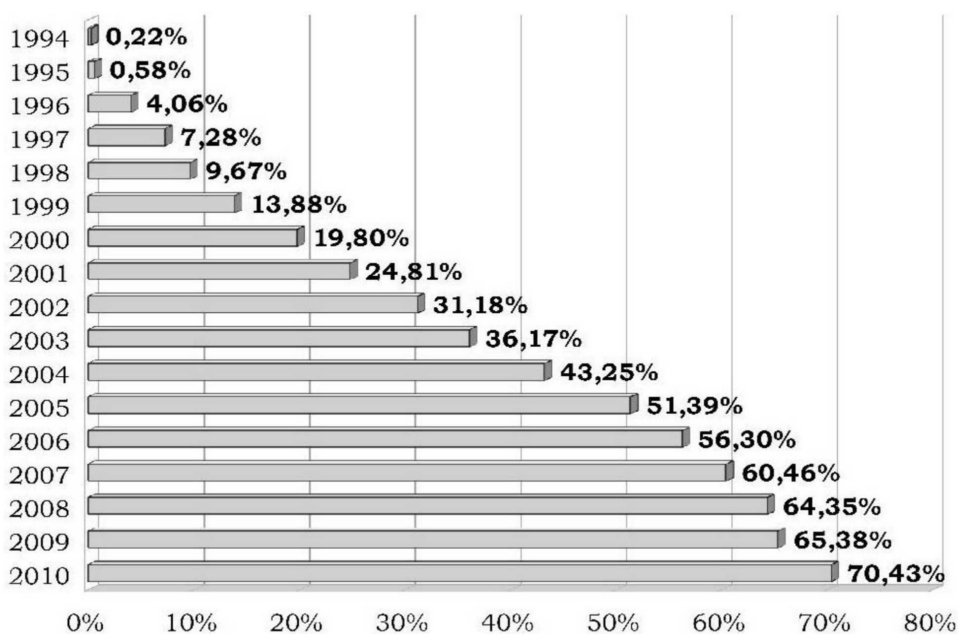
² Do czerwca 2006 r. Biblioteka nosiła ona nazwę: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. W artykule będzie stosowana nowa nazwa jednostki: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego i skrót BUG.

³ Zintegrowany system biblioteczny produkowany przez amerykańską firmę VTLS Inc., zapewniający automatyzację czynności bibliotecznych.

⁴ Język informacyjno-wyszukiawczy używany przez biblioteki akademickie na potrzeby katalogów elektronicznych.

⁵ Komputerowe opracowywanie czasopism rozpoczęto w 1996 r.

pośrednictwem Internetu. Pomimo tych udogodnień dla czytelników nowy katalog był tylko komputerową wersją katalogu kartkowego. Pozwalał na szybsze znalezienie danej pozycji, jednak procedura zamawiania i wypożyczania książek pozostawała niezmienną. Możliwość łączenia się z katalogiem przez Internet miała zatem charakter iluzoryczny. Po wyszukaniu książki i tak należało udać się biblioteki, by złożyć zamówienie za pomocą wypisywanego ręcznie rewersu. Jeszcze z jednego powodu katalog online przez pierwszy okres funkcjonowania był narzędziem mało użytecznym dla czytelników. Jako baza tworzona od podstaw zawierała wyłącznie rekordy nowo nabytych książek, a te stanowiły nikły procent zasobów biblioteki.

Wykres 1. Procentowy udział wydawnictw zwartych uwzględnionych w katalogu online BUG (stan na 31 grudnia każdego roku)
Oprac. na podst. sprawozdań rocznych BUG za lata 1994-2010.

Pod koniec pierwszego roku funkcjonowania w katalogu online uwzględniono 3988 egzemplarzy książek (*Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej...*, 1995, s. 5), co stanowiło 0,58% całości zbiorów Biblioteki, dopiero po jakimś czasie liczba rekordów osiągnęła poziom, który pozwolił na traktowanie katalogu jako użytecznego źródła informacji. Pod koniec 1998 r. odsetek ten wzrósł do 9,67% (zob. wykr. 1) (*Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej...*, 1998). W przypadku starszych publikacji stanowiących ponad 90% księgozbioru czytelnicy nadal musieli korzystać z tradycyjnych katalogów.

WPLYW VTLS NA PRACĘ ODDZIAŁU OPRACOWNIA ALFABETYCZNEGO DRUKÓW ZWARTYCH

W oddziałach odpowiedzialnych za opracowywanie zbiorów biblioteki (w szczególności w Oddziale Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych) komputeryzacja miała przyspieszyć katalogowanie dzięki: rezygnacji z tworzenia równoległe kilku katalogów: katalogu alfabetycznego, katalogu systematycznego i katalogów w poszczególnych filiach oraz możliwości dzielenia pracy między bibliotekami poprzez wymianę gotowych opisów bibliograficznych. W początkowym okresie tempo pracy mierzone liczbą utworzonych rekordów nie uległo jednak zmianie w stosunku do tradycyjnego katalogowania. Ten stan rzeczy powodowały:

1. Niewystarczające nakłady na modernizację, skutkujące m.in. zbyt małą w stosunku do potrzeb liczbą komputerów (ograniczona liczba stanowisk pracy).

2. Konieczność przygotowania bibliotekarzy do nowych warunków pracy: przeszkolenia do pracy z katalogiem komputerowym, nabranie przez nich doświadczenia, pozwalającego w pełni wykorzystać możliwości nowego systemu, nauka tworzenia opisów bibliograficznych w formacie USMARC, nieznanym wcześniej w Polsce (Jaśkowiak, 1998, s. 212).

3. Konieczność opracowania procedur pracy z katalogiem: BUG była jedną z pierwszych bibliotek wprowadzających system komputerowy; brak wzorców, do których można byłoby się odwołać, wymuszał na pracownikach Biblioteki samodzielne wypracowywanie optymalnych rozwiązań, często metodą prób i błędów, co nie sprzyjało podnoszeniu wydajności pracy.

4. Brak kartoteki haseł wzorcowych (KHW)⁶, którą należało stworzyć od podstaw; docelowo miała ona wpłynąć na przyspieszenie katalogowania, musiała jednak zawierać pewną liczbę opracowanych haseł.

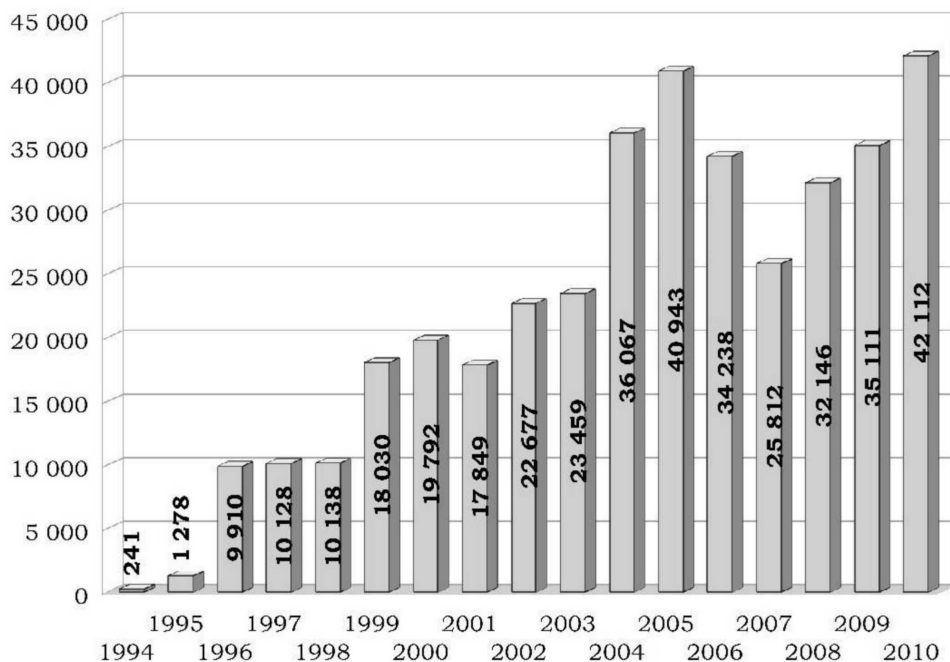
Dodatkowe komplikacje powodowały czynniki niezależne od BUG. Powstanie na początku 1995 r. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW)⁷ spowodowało wydłużenie czynności katalogowania w BUG. Proces tworzenia i kopiowania rekordów KHW wydłużył się z jednego do trzech dni. Ograniczona okazała się także możliwość korzystania z dorobku innych bibliotek, co miało być jednym z atutów systemu VTLS. Kopiowano rekordy bibliograficzne, jednak ze względu na brak katalogu centralnego trzeba było łączyć się oddzielnie z katalogiem każdej placówki. Współpracę utrudniała słaba jakość połączeń internetowych. Przeszukiwanie katalogów innych bibliotek i kopiowanie rekordów KHW okazało się czasochłonne. Czas potrzebny na połączenie z wybraną bazą był długi, połączenia niestabilne, zaś prędkość bardzo niska. W październiku 1995 r. decyzją dyrektora Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej (NASK)⁸ nastąpiło ośmiokrotne obniżenie szybkości transmisji danych (z 2 Mb/s do 256 kb/s). Kopiowanie 1 rekordu trwało od kilku do nawet 12 minut, co ilustrują przytaczane

⁶ Baza haseł wzorcowych, służąca ujednocnieniu haseł stosowanych w katalogu. Hasła wprowadzane są do kartoteki tylko raz, a następnie używane w rekordach bibliograficznych.

⁷ Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych tworzona głównie przez grupę bibliotek akademickich, korzystających z systemu VTLS.

⁸ NASK powstał w 1991 r. jako Zespół Koordynacyjny Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej przy Uniwersytecie Warszawskim. Odegrał znaczącą rolę przy wprowadzaniu Internetu w Polsce. Obecnie jest to instytut badawczy.

w sprawozdaniach przykłady: 2 rekordy – 25 min, 5-45 min, 18-60 min (*Sprawozdanie z działalności Oddziału Opracowania Alfabetycznego...*, 1995, s. 2-4).

Wykres 2. Roczne przyrosty liczby rekordów bibliograficznych w katalogu online BUG

Oprac. na podst. sprawozdań rocznych BUG za lata 1994-2010.

Znaczące zwiększenie wydajności pracy Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych nastąpiło dopiero w 1999 r. Począwszy od tej daty, rocznie do katalogu bibliotecznego wprowadzano blisko dwukrotnie więcej rekordów bibliograficznych niż w latach poprzednich (zob. wyk. 2). Było to wynikiem:

- poprawy warunków pracy (zakupiono dodatkowy sprzęt z nowocześniejszym oprogramowaniem, część starych komputerów wymieniono na nowe),

- zmian w Oddziale (nowa organizacja pracy, wzrost umiejętności pracowników w zakresie wykorzystania komputerów i oprogramowania),

- zwiększenia zasobów CKHW (możliwość częstszego korzystania z gotowych haseł),

- podniesienia jakości połączeń internetowych (wyeliminowanie problemów z łącznością pomiędzy katalogami poszczególnych bibliotek) (*Sprawozdanie opisowe z działalności Oddziału Opracowania Alfabetycznego...*, 1999, s. 1-2).

DOSKONALENIE SYSTEMU

W 1999 r. rozpoczęto proces stopniowego wprowadzania kolejnych funkcji VTLS. W Bibliotece Głównej oraz w jej Filii nr 5⁹ uruchomiono moduł udostępniania pozwalający czytelnikowi na sprawdzanie dostępności poszukiwanej pozycji oraz zapoznanie się ze stanem konta – sprawdzenie liczby wypożyczonych książek i terminów ich zwrotu. W 2000 r. moduł wprowadzono w pozostałych placówkach BUG, a zespoły udostępniania zbiorów¹⁰ w BG UG i filiach zakończyły tworzenie pełnej komputerowej bazy danych czytelników (*Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej...*, 2000, s. 10). Nowe rozwiązanie systemowe w zasadzie wyeliminowało składanie zamówień na niedostępne książki, choć sporadycznie mogły zdarzać się sytuacje, kiedy w tym samym czasie więcej niż jedna osoba zamówiła ten sam wolumin. Moduł udostępniania usprawnił pracę bibliotekarzy, co wpłynęło na szybszą obsługę czytelników.

W 2001 r. uruchomiono moduł Document Delivery, pozwalający na zamawianie książek drogą elektroniczną, za pośrednictwem katalogu; zbędne stało się wypełnianie rewersów (udogodnienie to dotyczyło pozycji uwzględnionych w katalogu elektronicznym). Dzięki temu, że informacja o zamówieniu pojawiała się w katalogu, zakończyły się sytuacje wielokrotnego zamawiania tej samej pozycji, a co się z tym łączy w przypadku książek opracowanych komputerowo praktycznie zlikwidowano kategorię „rewersów niezrealizowanych” (*Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej...*, 2001, s. 14).

Kolejnym istotnym krokiem było podjęcie w grudniu 2002 r. decyzji o zastąpieniu VTLS Classic systemem VTLS Virtua, który został uruchomiony w sierpniu 2003 r., przed rozpoczęciem nowego roku akademickiego. Wiązało się to z koniecznością modernizacji sprzętu w BUG, gdyż stare komputery nie dysponowały wystarczającymi parametrami do obsługi nowego oprogramowania. Zakupiono 50 nowych komputerów, co zwiększyło efektywność pracy bibliotekarzy i ułatwiło wyszukiwanie informacji o zbiorach czytelnikom (*Sprawozdanie roczne Biblioteki Głównej...*, 2003, s. 4). Różnica między systemami sprowadzała się głównie do zmiany interfejsu z tekstowego na graficzny. Co prawda w 1996 r. biblioteka zakupiła programy EasyCat i EasyPac, działające w środowisku Windows, jednak zakres ich użycia był ograniczony do niektórych stanowisk pracy bibliotekarzy. Terminale dla czytelników i starsze komputery funkcjonowały pod kontrolą systemu operacyjnego MS DOS. System VTLS Virtua sprawił, że zarówno tworzenie nowych rekordów, jak i korzystanie z katalogu stało się bardziej intuicyjne. Wprowadzono znacznie wygodniejsze formularze do tworzenia rekordów, co przyspieszyło wpisywanie danych oraz ograniczyło liczbę popełnianych błędów (*Sprawozdanie Oddziału Opracowania Alfabetycznego...*, 2003, s. 2), zaś graficzny interfejs okazał się znacznie bardziej atrakcyjny dla czytelników. Nowa forma prezentacji danych sprawiła, że nie była już konieczna szczegółowa instrukcja, jak korzystać z katalogu. W programie Virtua zastosowano moduł Chameleon iPortal, pozwalający na elastyczne kształtowanie szaty graficznej katalogu w Internecie. Rozszerzono także listę funkcji systemu o możliwość

⁹ Obecnie Biblioteka Matematyczno-Fizyczna UG.

¹⁰ Pojęcie zespoły udostępniania uwzględnia osoby odpowiedzialne za udostępnianie w Bibliotece Głównej i filiach; nie jest tożsame z jednostką organizacyjną.

prolongaty wypożyczonych książek. Katalog stał się bardziej przyjazny dla użytkowników, nastąpił też wzrost liczby zamówień dokonywanych z komputerów spoza sieci UG. Na powszechniejsze użycie katalogu online, miało również wpływ zwiększenie udziału uwzględnionych w nim zasobów książek z niespełna 25% pod koniec 2001 r. do przeszło 51% całości zbiorów na koniec 2005 r. (zob. wykr. 1).

W następnych latach nie następowały rewolucyjne zmiany w systemie komputerowym, trwało ciągle doskonalenie poszczególnych rozwiązań. Dopiero 2010 r. przyniósł ważne modernizacje. Przeprowadzono wtedy testy modułu gromadzenia, pozwalającego na zautomatyzowanie procesu zamówień, zakupu i rejestracji wypływow. Testy wypadły pozytywnie i moduł gromadzenia został uruchomiony w styczniu 2011 r. Jednak na ocenę zastosowanych rozwiązań jest zbyt wcześnie. Zakończono również testy najnowszej wersji katalogu firmy VTLIS – Chamo. Po latach eksploatacji katalogu Chameleon, pojawiła się potrzeba gruntownej modernizacji. Jak ten system sprawdzi się podczas codziennej pracy bibliotekarzy i czy przeszukiwanie katalogu stanie się prostsze dla użytkowników – o tym przyjdzie przekonać się później. Na pewno nowością będzie możliwość uczestniczenia użytkowników w kształtowaniu zawartości informacyjnej katalogu (tzw. Lib 2.0, biblioteczna odmiana Web 2.0)

WPLYW KATALOGU CENTRALNEGO NUKAT NA OPRACOWYWANIE ZBIORÓW

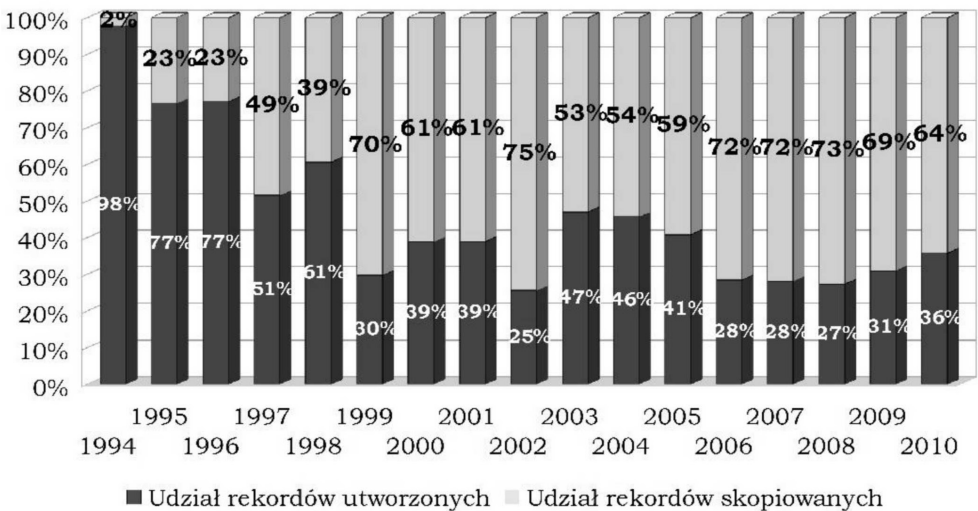
Rok 2002 był przełomowy dla pracowników Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych. 5 lipca uruchomiono katalog centralny NUKAT¹¹, co spowodowało zmianę metod pracy. Opisy bibliograficzne oraz rekordy KHW zaczęto tworzyć bezpośrednio w bazie NUKAT, a następnie stamtąd kopiować je do katalogu lokalnego. Możliwość kopiowania rekordów wprowadzonych przez inne biblioteki usprawniała pracę bibliotekarzy i przyspieszyła katalogowanie. Podobnie jak w przypadku wcześniejszych zmian pozytywne efekty nie pojawiły się jednak od razu. Najpierw pracownicy musieli zdobyć nowe umiejętności i przystosować się do nowych metod opracowywania zbiorów. (*Sprawozdanie Oddziału Opracowania Alfabetycznego...*, 2002, s. 2).

W 2002 r. rozpoczęto również przygotowania do planowanego przeniesienia Biblioteki Głównej do nowo budowanego gmachu. Proces przygotowawczy w dużym stopniu zdeterminował działanie BUG w latach 2002-2006. Aktywność bibliotekarzy została ukierunkowana na wytypowanie i przygotowanie księgozbioru. Zdecydowano, że w katalogu komputerowym zostaną ujęte wszystkie zasoby przeznaczone do udostępnienia w nowej bibliotece, a dużą ich część stanowiły zbiory skatalogowane w sposób tradycyjny. Z tego względu pracownicy biblioteki skoncentrowali się na retrokonwersji tych zbiorów. Możliwość kopiowania z NUKAT znaczącej części rekordów bibliograficznych nowych nabytków (odsetek kopiowanych rekordów wahał się w tym okresie od 53 do 75%, zob. wykr. 3) pozwoliła na zintensyfikowanie pracy w zakresie katalogowania starszych zbiorów biblioteki, do której zaangażowano także osoby spoza Oddziału

¹¹ Katalog centralny polskich bibliotek naukowych i akademickich tworzony metodą współkatalogowania.

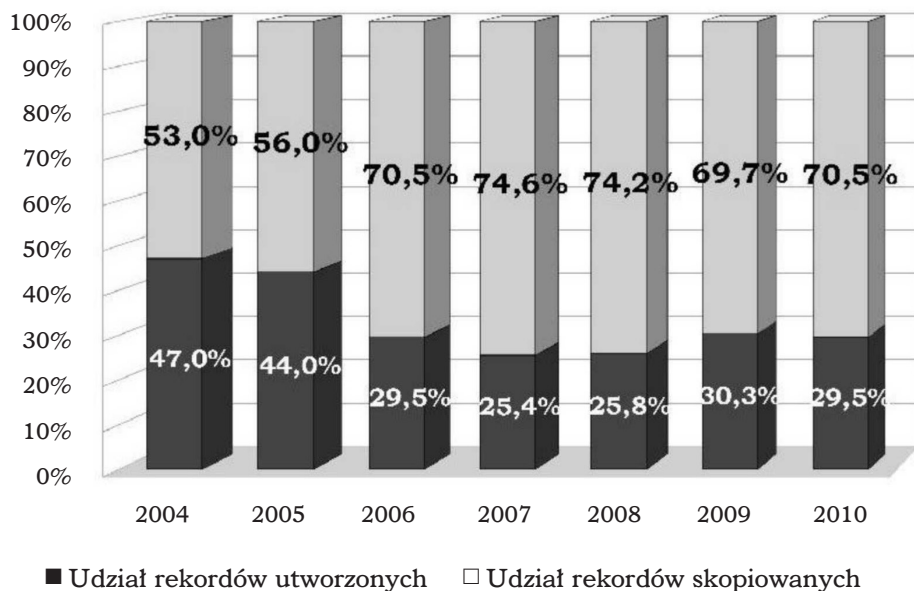
Opracowywaniu Alfabetycznego Druków Zwartych. W efekcie nastąpił znaczny wzrost liczby rekordów bibliograficznych, wprowadzonych corocznie do katalogu elektronicznego BUG. Przykładowo w 2002 r. wprowadzono ich niespełna 22,7 tys., zaś w 2005 r. – przekroczono wartość 40,9 tys. rekordów (zob. wykr. 2).

W 2006 r. został oddany do użytku nowy gmach Biblioteki Głównej, co było przyczyną widocznego zmniejszenia liczby rekordów wprowadzonych do bazy danych. Wpływ na to miały takie czynniki, jak: zaangażowanie wszystkich pracowników do przenoszenia zbiorów i własnych stanowisk pracy oraz przeprowadzona reorganizacja struktury BUG. Oddział Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych połączono z Oddziałem Opracowania Rzeczowego Druków Zwartych, tworząc Oddział Opracowania Druków Zwartych. W nowej organizacji pracy książkę opracowuje kompleksowo jedna osoba, poprzednio opracowanie formalne i rzeczowe było rozdzielone. Zmiana ta wymagała przeszkolenia pracowników, co spowodowało spowolnienie katalogowania (*Sprawozdanie Oddziału Opracowania Druków...*, 2007, s. 2). Kolejnym powodem zmniejszenia efektów pracy był fakt, iż po okresie intensywnych przygotowań do przenosin ograniczono pomoc osób spoza Oddziału Opracowania Druków Zwartych i pracę w czasie ponadnormatywnym.

Wykres 3. Stosunek procentowy liczby rekordów bibliograficznych druków zwartych utworzonych samodzielnie i skopiowanych przez Oddział Opracowania Druków Zwartych BUG (do 2006 r. Oddział Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych BG UG)

Oprac. na podst. rocznych sprawozdań z działalności Oddziału Opracowania Druków Zwartych BUG za lata 1994-2010.

Wykres 4. Stosunek procentowy liczby rekordów bibliograficznych utworzonych samodzielnie w BUG i skopiowanych z NUKAT

Oprac. na podst. rocznych sprawozdań z działalności Oddziału Opracowania Druków Zwartych BUG za lata 2004-2010.

* Uwzględniono rekordy druków zwartych, druków ciągłych oraz zbiorów specjalnych. Dane za lata 2004-2005 ze względu na brak danych obejmują jedynie druki zwarte.

Efekty dokonanych zmian uwidoczniły się po ustabilizowaniu warunków pracy w nowym budynku. Od 2008 r. zauważalne jest coroczne zwiększenie przyrostu liczby opisów wprowadzanych do katalogu, który w 2010 r. osiągnął wartość 42,1 tys. rekordów (zob. wykr. 2). Osiągnięcie takiego wyniku nie byłoby możliwe bez kopiowania rekordów z NUKAT. Statystyki pokazują, że w ostatnich latach rekordy skopiowane stanowią około 70-74% wszystkich wprowadzonych do katalogu BUG, zaś w odniesieniu do druków zwartych około 64-73% (zob. wykr. 3 i 4).

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Analizując kolejne zmiany zachodzące w systemie komputerowym BUG oraz ich wpływ na efekty pracy bibliotekarzy, można wydzielić kilka odrębnych, charakterystycznych etapów. Pierwszym było planowanie i przygotowania do wprowadzenia VTLS (1991-1995), po którym nastąpił czteroletni proces wdrażania systemu (1995-1998). Kolejne lata związane były z jego udoskonalaniem poprzez uruchamianie kolejnych modułów funkcjonalnych, zakończone wprowadzeniem nowej wersji VTLS Virtua (1998-2003). Jednak nie tylko doskonalenie oprogramowania i organizacji pracy wyznacza te charakterystyczne przedziały czasowe. Ważnym wydarzeniem było rozpoczęcie w 2002 r. współpracy w ramach NUKAT, która

zmieniła filozofię katalogowania zbiorów. NUKAT stał się funkcjonalną częścią systemów bibliotecznych współpracujących placówek, dając początek rozumieniu tego pojęcia w kategoriach sieci. Drugim ważnym czynnikiem zewnętrznym względem systemu komputerowego, który jednak w znaczący sposób wpłynął na jego funkcjonowanie, były przygotowania do przeniesienia BUG do nowej siedziby (2002-2006) oraz związana z tym późniejsza reorganizacja struktur i rozpoczęcie pracy w nowych realiach lokalowych i organizacyjnych (2006-).

Wprowadzenie systemu VTLS w BUG, podobnie jak i w innych bibliotekach uniwersyteckich, było wydarzeniem przełomowym i rozpoczęło nowy etap w jej rozwoju. Początki nie były łatwe, o czym świadczy aż czteroletni okres potrzebny na wdrożenie systemu. Miały w tym również swój udział ówczesne ograniczenia finansowe. Okres ten charakteryzował się brakiem widocznych efektów w zakresie wydajności pracy, liczba wprowadzanych rekordów wynosiła około 10 tys. rocznie. Od 1999 r. zarejestrowano znaczną poprawę efektów, na co miały wpływ udoskonalenie metod pracy oraz postępująca ewolucja systemu. Liczba wprowadzonych rekordów w latach 1999-2001 wynosiła średnio około 18 tys. rocznie, a w 2002 r. przekroczyła 22,5 tys.

Kolejnym punktem zwrotnym było utworzenie Katalogu Centralnego NUKAT, które zbiegło się z początkiem przygotowań do zmiany siedziby BUG i związanym z tym przenoszeniem zbiorów. W kolejnych latach, w toku przygotowań, następował sukcesywny wzrost liczby wprowadzanych corocznie rekordów bibliograficznych. W tym wypadku trudno jednak precyzyjnie ocenić, w jakim stopniu było to spowodowane nowymi możliwościami katalogowania, a w jakim wynikało to z nadzwyczajnej mobilizacji pracowników. Nie ulega wątpliwości, że udział NUKAT był znaczący. Konieczność wprowadzenia do katalogu komputerowego całości wytypowanych do przenosin zbiorów spowodował, że opisy bibliograficzne nowych publikacji kopiowano głównie z NUKAT, zaś pracownicy BUG mogli skoncentrować się na retrokonwersji.

Więcej można wywnioskować z ostatniego okresu, jaki nastąpił po rozpoczęciu pracy w nowej siedzibie. Co prawda początkowo zanotowano gwałtowny spadek wyników, jednak w kolejnych latach ulegały one stałej poprawie, by w 2010 r. osiągnąć najwyższy jak dotychczas wynik w historii BUG.

Pokazuje to, że komputeryzacja procesów bibliotecznych miała znaczący wpływ na przyspieszenie katalogowania. Zwłaszcza pojawienie się NUKAT pozwoliło na osiągnięcie dwukrotnie wyższej wydajności niż przedtem (wzrost z niespełna 20 tys. w 2000 r., do ponad 40 tys. wprowadzonych rekordów w 2010) (zob. wyk. 2).

Także dla użytkowników wprowadzenie VTLS nie oznaczało automatycznie poprawy jakości usług. Ograniczona możliwość korzystania z katalogu online (niewielka liczba stanowisk z dostępem do katalogu w bibliotece, brak szerokiego dostępu do Internetu w Polsce), mało przyjazny interfejs w pierwszej wersji katalogu czy niska jeszcze wtedy umiejętności pracy z komputerem wśród czytelników stanowiły czynniki utrudniające korzystanie z systemu. Jego przydatność ograniczał również fakt, że w pierwotnym kształcie VTLS w BUG nie oferował praktycznie niczego ponad szybsze wyszukiwanie. Procedura wypożyczenia książki znajdującej się w katalogu komputerowym nie uległa żadnej zmianie.

W okresie wdrożeniowym potęgowane to było niewielką zawartością katalogu w stosunku do całości zbiorów. Dopiero mające miejsce w latach 1999-2001 kolejne udoskonalenia VTLS zaczęły wpływać na poprawienie jakości usługi. Wzrost liczby funkcji dostępnych czytelnikom zmienił „elektroniczny katalog kartkowy” w pełni użyteczny system biblioteczny, będący podstawowym źródłem informacji o zasobach biblioteki. Dostęp za pośrednictwem dowolnego komputera do swojego konta, sprawdzenie dostępności wybranej pozycji i zamówienie książki nie wymagało od tej pory wizyty w bibliotece. Podstawowym mankamentem pozostawał przestarzały interfejs tekstowy oparty na systemie MS-DOS. Taki stan rzeczy trwał do uruchomienia w 2003 r. VTLS Virtua z nowym katalogiem Chameleon iPortal. Pozwoliło to na zbliżenie się systemu do standardów nowoczesnego ówczesnie oprogramowania komputerowego. Coraz większa przydatność katalogu wiązała się też z jego rosnącą zawartością. W momencie uruchomienia VTLS Virtua uwzględniono w nim już około 1/3 książek BUG. Kolejne lata to ciągła, stopniowa ewolucja systemu bez wprowadzania radykalnych zmian. Katalog online stał się w tym czasie głównym źródłem informacji o zbiorach BUG, a w przypadku książek w Bibliotece Głównej jedynym (pod koniec 2010 r. zawierał już 70% wszystkich druków zwartych) (zob. wykr. 1). Katalogi kartkowe odnoszą się obecnie tylko do książek znajdujących się w dawnych filiach biblioteki, które w nowej strukturze bibliotecznej otrzymały miano bibliotek specjalistycznych. Nowy OPAC – Chamo powinien przynieść dalsze usprawnienia w korzystaniu z katalogu elektronicznego.

Analiza skutków wprowadzenia komputeryzacji w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego wykazuje w dłuższym okresie jej pozytywny wpływ zarówno na zwiększenie produktywności katalogowania zbiorów, jak też na poziom obsługi czytelnika. Pojawienie się NUKAT wprowadziło realną koordynację działań i niedublowanie wysiłków, co dzięki efektowi synergii pozwoliło na dalsze podniesienie wydajności pracy. Katalog centralny jako funkcjonalny element lokalnych systemów bibliotecznych sprawił, że od tej pory nie można utożsamiać komputeryzacji w poszczególnych placówkach jedynie z własnym systemem w znaczeniu technicznym. Nowa koncepcja katalogowania odwraca proporcje, zmierza do wspólnego tworzenia jednego katalogu, a import rekordów do własnej bazy staje się wtórny. Jedną z możliwych dróg rozwoju, zgodnie ze światowymi tendencjami, może być scalenie katalogów wszystkich bibliotek w jednej bazie danych. Wpływie to na zmniejszenie globalnych nakładów potrzebnych na wykonanie tych samych zadań, również użytkownik takiego katalogu będzie miał ułatwione zadanie, mając do dyspozycji w jednym miejscu zbiory wszystkich bibliotek funkcjonujących w ramach systemu.

BIBLIOGRAFIA

- Bojar, Bożena, oprac. (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- BUG (2004). *Sprawozdanie roczne 2004* [online]. Sopot: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; [dostęp: 19.10.2010]. Format PDF. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bg.ug.edu.pl/images/stories/pdf/spraw2004.pdf>>.
- BUG (2005). *Sprawozdanie roczne 2005* [online]. Sopot: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; [dostęp: 19.10.2010]. Format PDF. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bg.ug.edu.pl/images/stories/pdf/spraw2005.pdf>>.

- BUG (2006). *Sprawozdanie roczne 2006* [online]. Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; [dostęp: 19.10.2010]. Format PDF. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bg.ug.edu.pl/images/stories/pdf/spraw2006.pdf>>.
- BUG (2007) *Sprawozdanie roczne 2007* [online]. Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; [dostęp 19.10.2010]. Format PDF. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bg.ug.edu.pl/images/stories/pdf/spraw2007.pdf>>.
- BUG (2008) *Sprawozdanie roczne 2008* [online]. Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; [dostęp 19.10.2010]. Format PDF. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bg.ug.edu.pl/images/stories/pdf/spraw2008.pdf>>.
- BUG (2009). *Sprawozdanie roczne 2009* [online]. Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; [dostęp 19.10.2010]. Format PDF. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bg.ug.edu.pl/images/stories/pdf/spraw2009.pdf>>.
- BUG (2010). *Sprawozdanie roczne 2010* [online]. Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego; [dostęp 19.10.2010]. Format PDF. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.bg.ug.edu.pl/images/stories/pdf/spraw2010.pdf>>.
- Chrzan, Ewa; Łuszczynska, Jadwiga (1994). Komputeryzacja w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego. *Przegląd Biblioteczny*, z. 1/2, s.17-25.
- Jaśkowiak, Grażyna (1998). Automatyzacja biblioteki uniwersyteckiej na przykładzie biblioteki wykorzystującej oprogramowanie VTLs (wybrane problemy). W: *Świat biblioteki elektronicznej w klasycznej bibliotece naukowej: możliwości rozwoju, uwarunkowania i ograniczenia*. Materiały konferencyjne pod red. Haliny Ganińskiej. Poznań: Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, s. 209-215.
- Sprawozdania opisowe z działalności Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych w 1998 r.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdania opisowe z działalności Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych w 1999 r.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdania z działalności Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych w 1995 r.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdania z działalności Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych w 1996 r.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdania z działalności Oddziału Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych w 1997 r.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdania z przebiegu komputeryzacji w Oddziale Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych w 1994 r.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie 2001 r. Oddział Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie 2002 r. Oddział Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie 2003 r. Oddział Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie roczne 2002.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie roczne 2003.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 1994 r.* Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 1995 r.* Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 1996 r.* Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 1997 r.* Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 1998 r.* Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 1999 r.* Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].

- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 2000 r.*
Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego w 2001 r.*
Sopot: [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności 2004 r. Oddział Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności 2005 r. Oddział Opracowania Alfabetycznego Druków Zwartych.* Sopot: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności 2006 r. Oddział Opracowania Druków Zwartych.* Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności 2007 r. Oddział Opracowania Druków Zwartych.* Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności 2008 r. Oddział Opracowania Druków Zwartych.* Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności 2009 r. Oddział Opracowania Druków Zwartych.* Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].
- Sprawozdanie z działalności 2010 r. Oddział Opracowania Druków Zwartych.* Gdańsk: Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego. [dok. niepubl. w Archiwum BUG].

MAGDALENA HAMERSKA

Gdańsk University Library
e-mail: m.hamerska@ug.edu.pl

**THE IMPACT OF LIBRARY AUTOMATION ON THE EFFICIENCY
OF LIBRARY PROCESSES AND QUALITY OF SERVICES
OFFERED TO PATRONS**
The case of Gdańsk University Library

KEYWORDS: Library automation. Integrated library system. VTLIS. Virtua. VTLIS system implementation. Online catalog. Cataloging. Union catalog. Shared cataloging.

ABSTRACT: **Objective** – The case of Gdańsk University Library is used to present the influence of library automation on the library processes and services in an academic library. Attention is focused on achievements in cataloging and increasing quality of library services. **Research method** – The following factors are analyzed: milestones in the implementation of the integrated library system and statistical data from the annual reports of the Library and its Department of Descriptive Cataloging. Information collected through this analysis is used to show the impact of library automation on selected library processes and services. **Results and conclusions** – Data analyzed by the author prove that the library automation introduced at Gdańsk University Library has had a long-term impact on the efficiency of cataloging. Moreover, numerous simplifications resulting from the automation of library processes have increased the quality of services offered by the Library.

Artykuł wpłynął do Redakcji 21 kwietnia 2011 r.